

การพัฒนานวัตกรรมศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิล โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน Development of Community Art Innovations from Recycled Waste through Community Participation

สัททยา วิเศษ¹, ทิพาภรณ์ เยสุวรณ์², มานิตย์ กันทะสัก³, อมลณัฐ กันทะสัก⁴
Sahathaya Wises¹, Tipaporn Yesuwan², Manit Kantasak³,
Amolnat Kantasak⁴

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา¹,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่²,
หลักสูตรพุทธศิลป์กรรม มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง³, นักวิชาการอิสระ⁴
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus¹,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus²,
Buddhist Art Course, Mae Fah Luang University³, Independent Scholar⁴
Corresponding Author, E-mail: sahathaya.wis@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยเชิงคุณภาพนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนานวัตกรรมศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิลโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และวิเคราะห์รูปแบบนวัตกรรมศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิลที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ศึกษาเอกสาร ปฏิบัติการสร้างสรรค์ศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิล สนทนากลุ่ม และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 40 คน ในพื้นที่บ้านเขี้ยว อำเภอร้องกวาง จังหวัดพะเยา และบ้านโป่ง (สันขี้เหล็ก) อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา สรุปสาระสำคัญและนำเสนอแบบเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่า 1) กระบวนการพัฒนานวัตกรรมศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิล โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ (1) กระบวนการต้นน้ำ เป็นการสำรวจบริบทชุมชน ประชุมสร้างความเข้าใจ ระดมความคิดเห็นเพื่อหาแนวทางสร้างสรรค์ศิลปะชุมชน จัดตั้งนักวิจัยชุมชน และออกแบบศิลปะชุมชน (2) กระบวนการกลางน้ำ เป็นการเตรียมวัสดุอุปกรณ์และปฏิบัติการสร้างสรรค์ศิลปะชุมชน และ (3)

กระบวนการเปลี่ยนน้ำ เป็นการสรุปทเรียนนักวิจัยชุมชน และสร้างพื้นที่สาธารณะ ศิลปะชุมชน โดยจัดแสดงผลงานนวัตกรรมศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิล ประติมากรรม และผลิตภัณฑ์กึ่งหัตถ์ดักขยะเหล็ก และประติมากรรมนกยูง 2) รูปแบบของนวัตกรรม ศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิล ได้แก่ รูปแบบที่สะท้อนลักษณะของชุมชนท้องถิ่น รูปแบบ ที่สะท้อนงานศิลปะแบบพื้นบ้าน รูปแบบที่สะท้อนปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับ สิ่งแวดล้อม และรูปแบบที่สะท้อนจิตสำนึกสาธารณะในการนำวัสดุเหลือใช้มาใช้ ประโยชน์ใหม่ องค์ความรู้จากการวิจัยพบว่า การสร้างสรรค์นวัตกรรมศิลปะชุมชนจาก ขยะรีไซเคิล เป็นกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะชุมชนอย่างมีส่วนร่วมที่เกิดจาก องค์ประกอบที่สัมพันธ์กันของชุมชน ศิลปิน สิ่งแวดล้อมและสังคม

คำสำคัญ: นวัตกรรม; ศิลปะชุมชน; ขยะรีไซเคิล; การมีส่วนร่วมของชุมชน

Abstract

This qualitative research aims to develop the community art innovations from recycled waste through community participation and to analyze the form of community art innovations from recycled waste that reflects community identity. This research is conducted by studying documents, creating community art from recycled waste, focus group discussion, and in-depth interview with 40 key informants. Research area is at Ban Sia, Chun District, Phayao Province and Ban Pong (San Ki Lek), Mae Suai District, Chiang Rai Province. The data analysis is used content analysis, summary, and presentation in descriptive writing.

The results show that 1) the process of developing community art innovations from recycled waste consisting of (1) upstream process, it is the process to get explored the context of community, to create the understanding with community leaders, to have a brainstorm to find the ideas of creating community arts, to establish community researchers, and to design community art from recycled waste; (2) midstream process, this process is to plan, prepare the equipment, and take action to create community art; and (3) downstream process, this process summarizes lessons for community researchers, creates community art public spaces by displaying community art innovations from recycled

waste, the Ki Lek flower turbine sculpture and peacock sculpture. 2) The forms of community art innovations from recycled waste are a model that reflects local community identity, the folk art, and the relationship between human and nature. Moreover, it reflects public awareness of the reuse of waste materials. The body of knowledge of this research shows that the community art innovations from recycled waste are the process of creating the participatory community art through the relation between community, artist, environment, and society.

Keywords: Innovation; Community Art; Recycled Waste; Community Participation

บทนำ

ปัญหาขยะมูลฝอยเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญในทุกชุมชนของประเทศไทย อันเนื่องมาจากกิจกรรมในการดำเนินชีวิต กิจกรรมทางธุรกิจของมนุษย์ ซึ่งปัญหาขยะมูลฝอยและของเสียอันตรายทวีความรุนแรงมากขึ้นตลอดทุกปี เป็นผลเนื่องมาจากขาดความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ และขาดการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลายแห่งไม่มีพื้นที่สำหรับการจัดการขยะมูลฝอย เนื่องจากการคัดค้านโครงการจากประชาชน ดังนั้น จึงมีการจัดการขยะมูลฝอยด้วยการนำไปเทกองกลางแจ้ง (Open Dump) หรือเผากลางแจ้ง (Open Burning) ซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักสุขาภิบาล ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพอนามัยของประชาชน เช่น กลิ่นเหม็น น้ำเน่าเสีย ขยะปนเปื้อนสู่แหล่งน้ำผิวดินและแหล่งน้ำใต้ดิน เป็นแหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรค เกิดมลพิษทางอากาศ เป็นต้น การจัดการขยะมูลฝอยแบบฝังกลบที่ไม่ถูกต้องตามหลักสุขาภิบาลยังก่อให้เกิดปัญหาไฟไหม้ขยะมูลฝอย นอกจากนี้ ประชาชนยังขาดองค์ความรู้และจิตสำนึกเกี่ยวกับปัญหาและการจัดการขยะมูลฝอยและของเสียอันตราย จึงไม่ให้ความสำคัญที่จะลดและคัดแยกขยะมูลฝอยตั้งแต่ต้นทางหรือแหล่งกำเนิด ปริมาณขยะมูลฝอยจึงเพิ่มมากขึ้นทุกปี (กรมควบคุมมลพิษ, 2559)

จากรายงานสถานการณ์การจัดการขยะมูลฝอยชุมชน ในปี พ.ศ. 2563 โดยกรมควบคุมมลพิษ (2564) ระบุว่า ขยะมูลฝอยชุมชนมีประมาณ 25.37 ล้านตัน สาเหตุส่วนหนึ่งมาจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยในช่วงตั้งแต่วันที่ 26 มีนาคม ถึงวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2563 พบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบางแห่งและพื้นที่กรุงเทพมหานครมีปริมาณขยะมูลฝอยชุมชน

ลดลง เนื่องจากการควบคุมการเดินทางของนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ ประกอบกับ มาตรการกำหนดให้ปฏิบัติงานที่บ้านเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ ยังพบว่า ขยะมูลฝอยจะถูกคัดแยกต้นทางและนำกลับไปใช้ประโยชน์ ทั้งนี้ ปริมาณขยะมูลฝอยที่ลดลงเนื่องมาจากปัจจัยหลายประการ ได้แก่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นหลายแห่งไม่อนุญาตให้ประชาชนเข้าไปคัดแยกขยะมูลฝอย เพราะหวั่นเกรงการแพร่เชื้อโรค และจากวิกฤติทางเศรษฐกิจโลกที่ตกต่ำจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ส่งผลให้ร้านรับซื้อของเก่าหลายแห่งต้องปิดตัวลง โดยขยะมูลฝอยชุมชนส่วนหนึ่งได้รับการกำจัดไม่ถูกต้อง

การจัดการขยะและของเสียของประเทศไทยที่ผ่านมา มีกรอบแนวคิดมาจากการลดขยะที่ต้นทาง ประกอบด้วยการใช้น้อย การใช้ซ้ำและการนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ใหม่ตามหลักการ 3Rs (Reduce, Reuse, Recycle) การกำจัดขยะมูลฝอยและของเสียอันตรายแบบศูนย์รวม และการนำมาใช้ประโยชน์โดยแปรรูปผลิตพลังงานหรือปุ๋ยอินทรีย์ โดยการจัดการขยะมูลฝอยต้องดำเนินการให้ครบวงจรตามหลักความรับผิดชอบต่อสังคม และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการจัดการขยะมูลฝอยและของเสียอันตราย (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2562) ซึ่งจะช่วยลดต้นทุนการผลิตของภาคการผลิต รวมทั้งลดปริมาณการเกิดขยะมูลฝอยเพื่อให้เกิดการจัดการขยะมูลฝอยอย่างยั่งยืนต่อไป ขยะมูลฝอยที่ได้จากการคัดแยกจะถูกนำไปใช้ประโยชน์ใหม่ ส่วนที่เหลือจะนำไปกำจัดด้วยวิธีการที่ถูกต้องตามหลักวิชาการเพื่อป้องกันและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ส่วนการนำไปผลิตเป็นพลังงานถือเป็นผลพลอยได้ โดยส่งเสริมให้ภาคเอกชนมาลงทุนหรือร่วมลงทุนตามความเหมาะสม แผนแม่บทการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของประเทศ (พ.ศ. 2559-2564) จะเป็นกรอบแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยสำหรับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีอำนาจหน้าที่โดยตรงตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องในการจัดการขยะมูลฝอยและของเสียอันตราย รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องนำไปขับเคลื่อนให้เป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน

ปัจจุบันชุมชนหลายแห่งมีระบบการจัดการขยะ โดยการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น รวมไปถึงภาคเอกชนและผู้ประกอบการรับซื้อของเก่าเป็นระบบธุรกิจ จะเห็นได้ว่า การรีไซเคิลเป็นอีกหนึ่งวิธีแก้ปัญหาขยะ รวมทั้งการสื่อสารต่อสาธารณะให้สังคมได้รับทราบการจัดการขยะอย่างถูกวิธี เพราะหลายคนไม่รู้ว่า การแยกขยะที่ถูกต้องควรทำอย่างไร การแยกขยะแบบใดจึงจะมีมูลค่า ซึ่งการแยกขยะที่ถูกต้อง คือ เมื่อแยกแล้วสามารถนำไปขายหรือนำไปใช้

ต่อได้ (The Cloud, 2562) กรณีของการแยกขยะนำไปสู่การจัดการขยะอย่างเป็นระบบของชุมชนในตำบลบ้านสาและตำบลเมืองมาย อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ได้ดำเนินโครงการธนาคารขยะรีไซเคิล การคัดแยกขยะรีไซเคิลก่อเกิดรายได้จากการขายขยะที่คัดแยกอย่างถูกต้อง นอกจากนี้ ขยะรีไซเคิลบางส่วนที่คัดแยกไว้ยังส่งเสริมจินตนาการสร้างสรรค์ผลงานฝีมือเชิงหัตถกรรม โดยถูกนำมาแปลงโฉมเพิ่มมูลค่าตามแนวคิดอัปไซคลิง (Upcycling) จนเกิดเป็นผลิตภัณฑ์ เช่น หมวกและแจกันดอกไม้จากกล่องกระดาษ ผ้าม่านเปื้อนจากซองน้ำยาปรับผ้านุ่มและน้ำยาซักผ้า นอกจากจะช่วยให้เพิ่มรายได้ให้กับชุมชนแล้วยังช่วยให้ผู้สูงวัยมีกิจกรรมทำยามว่าง รวมทั้งการสร้างประติมากรรมจากเศษเหล็ก อะไหล่เหลือใช้จากมอเตอร์ไซด์ และรถยนต์หุ่นยนต์จากสิ่งของเหลือใช้ผ่านช่องทางออนไลน์ (SCG Circular Way, 2563) นอกจากนี้ ในกรณีของบ้านดอยดิน ตำบลห้วยไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ได้นำยางรถยนต์เก่ามาเพิ่มมูลค่า โดยชาวบ้านได้นำยางรถยนต์หลายขนาดที่ถูกวางกองไว้ในอุโมงค์มรด เพราะหมดประโยชน์ใช้สอย โดยนำมาดัดแปลงเป็นสิ่งประดับที่สวยงาม เช่น ตัดแต่งให้มีลักษณะคล้ายรูปสัตว์และภาชนะรูปทรงต่าง ๆ บางตัวต้องใช้ล้อหลายขนาด มีทั้งท่อพีวีซี ตัดแต่งเป็นหงอนหงส์และคอหงส์ ส่วนตัวหงส์ใช้ล้อต่าง ส่วนรูปทรงทำตามความคิดสร้างสรรค์ที่อยากจะทำ จากนั้นนำไปตกแต่งบ้านเรือน ใช้ปลูกต้นไม้หรือเป็นของเล่นเด็ก (สายชล โอชะขจร, 2563)

จะเห็นได้ว่า ขยะรีไซเคิลได้ถูกนำมาแปรรูปและสร้างสรรค์ในรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งงานศิลปะจากขยะรีไซเคิลที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของศิลปิน โดยใช้ขยะรีไซเคิลและวัสดุเหลือใช้มาสร้างสรรค์งานศิลปะเพื่อกระตุ้นสังคมให้หันมาสนใจปัญหาสิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ในรูปแบบของงานประติมากรรม งานศิลปะแบบจัดวาง การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากวัสดุเหลือใช้ การจัดแสดงตามงานนิทรรศการต่าง ๆ รวมทั้งการทำแบรนด์ของผลิตภัณฑ์ นอกจากจะเป็นผลงานศิลปะเพื่อการรณรงค์แก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมและสร้างความตระหนักให้กับสังคมแล้ว ยังสร้างรายได้ให้แก่ศิลปินผู้เป็นเจ้าของผลงาน กรณีของวิษุฒดา ปันทรานุวงศ์ (SCG Circular Way, 2562) เจ้าของผลงานศิลปะจากขยะที่นอกจากจะมีลายเส้นเป็นผลงานจากสิ่งของเหลือใช้แล้วยังเป็นศิลปินนักกิจกรรมทางสังคม (Social Activist Artist) ที่รังสรรค์ผลงานศิลปะเพื่อสร้างความตระหนักให้กับสังคมด้วย

จากประเด็นดังกล่าว ศิลปะถือเป็นเครื่องมือหรือกลไกในการเชื่อมโยงเพื่อไปสู่การสร้างจิตสำนึก และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะ โดยการสร้างพื้นที่และโอกาสในการทำงานร่วมกัน เสริมสร้างความเข้าใจอันดี รู้จัก

รับผิดชอบร่วมกัน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เสริมสร้างจิตสำนึกและพัฒนาจิตใจผ่านจากงานศิลปะ จะเห็นได้ว่า ปัจจุบันศิลปะในหลายประเภทไม่เพียงแต่การให้ความสวยงามเท่านั้น แต่สามารถบูรณาการกับการพัฒนาเมือง สร้างความเป็นเมืองแห่งศิลปะที่มีกระบวนการพัฒนาเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้เมืองมีการทำงานอย่างสร้างสรรค์ ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจและสุขภาวะทางสังคม (ชลุด นิมเสมอ, 2534)

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการพัฒนานวัตกรรมศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิลโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่อยู่บนรากฐานอัตลักษณ์ชุมชนเพื่อจะทำให้ชุมชนได้พัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการขยะ อันจะนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สร้างรายได้เสริมให้แก่คนในชุมชน พัฒนาสุนทรียภาพให้กับสภาพแวดล้อมของสังคม และส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนานวัตกรรมศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิลโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
2. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบนวัตกรรมศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิลที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาเอกสารและปฏิบัติการพัฒนานวัตกรรมศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิลที่สื่อถึงอัตลักษณ์ของชุมชน
2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้คัดเลือกแบบเจาะจงจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเป็นผู้นำชุมชนที่เกี่ยวข้องในการจัดการขยะ ประชาชนชาวบ้านที่มีประสบการณ์และมีศักยภาพในการสร้างสรรค์งานศิลปะชุมชน และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการจัดการขยะรีไซเคิลในชุมชนพื้นที่ละ 20 คน รวมทั้งหมด 40 คน
3. พื้นที่ในการวิจัย ได้แก่ บ้านเขี้ยว ตำบลจุน อำเภอจุน จังหวัดพะเยา และบ้านโป่ง (สันขี้เหล็ก) ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่ คือ 1) เป็นพื้นที่ที่เป็นต้นแบบการจัดการขยะรีไซเคิล โดยก่อนหน้านี้ชุมชนประสบปัญหา ขาดการจัดการขยะที่เป็นระบบ ปัจจุบันชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในการจัดการขยะโดยการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 2) เป็นพื้นที่ที่มี

การขับเคลื่อนกิจกรรมการจัดการขยะของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง โดย การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง 3) เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในด้านทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ถ้ามีการ พัฒนาต่อยอดด้วยวิธีการศิลปะน่าจะช่วยขับเคลื่อนชุมชนทั้งด้านการจัดการขยะใน รูปแบบใหม่ที่มีสุนทรียภาพ สร้างจิตสำนึกของชุมชน และสร้างแลนด์มาร์ค (Landmark) ใหม่แก่ชุมชน และ 4) เป็นพื้นที่ที่มีการสานพลังในชุมชน การบูรณาการ ขับเคลื่อนงานร่วมกันของท้องถิ่น ท้องถิ่นและชุมชน การจัดเวทีประชาคม และการขอ ฉันทามติในการจัดการเรื่องขยะด้วยพลังชุมชนร่วมกันและมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

4. เครื่องมือวิจัย คณะผู้วิจัยได้เลือกใช้เครื่องมือประกอบด้วย 1) แนวคำถาม ประกอบการสนทนากลุ่ม และแนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ ในประเด็นแนวคิด และแนวทางในการสร้างสรรค์ศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิล รูปแบบของศิลปะจากขยะ รีไซเคิลที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมระหว่างศิลปิน นักวิจัยกับชุมชน และ 2) ชุดปฏิบัติการ (Workshop) ในการออกแบบและสร้างสรรค์รูปแบบงานศิลปะ ชุมชนจากขยะรีไซเคิลที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมระหว่าง ศิลปิน นักวิจัยกับชุมชน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล คณะผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสรุปสาระสำคัญ การจัดทำหมวดหมู่ การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเกี่ยวกับบริบทสภาพแวดล้อม ศักยภาพของชุมชน และนำเสนอข้อมูล กระบวนการและรูปแบบศิลปะชุมชนจากขยะ รีไซเคิลที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งนี้ ในการวิเคราะห์ ข้อมูลได้เชื่อมโยงกับแนวคิดการจัดการขยะรีไซเคิล แนวคิดเกี่ยวกับขยะ มูลฝอย แนวคิดชุมชนสร้างสรรค์ แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วยศิลปะ แนวคิดการมี ส่วนร่วมและแนวคิดการพัฒนายั่งยืน รวมไปถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางใน การวิเคราะห์โดยคำนึงถึงบริบทและสภาพแวดล้อมของชุมชน

ผลการวิจัย

1. การพัฒนานวัตกรรมศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิล โดยการมีส่วนร่วมของ ชุมชนในการพัฒนามีกระบวนการที่แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ต้นน้ำ กลางน้ำ และ ปลายน้ำ ดังต่อไปนี้

1.1 กระบวนการต้นน้ำ เป็นขั้นตอนแรกในการพัฒนานวัตกรรมศิลปะ ชุมชนจากขยะรีไซเคิลประกอบด้วย

(1) การสำรวจบริบทชุมชนและการจัดการขยะของชุมชน เป็นการหาข้อมูลและองค์ความรู้จากการสำรวจ การสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อยแกนนำชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานบริบทชุมชน พัฒนาการและกลไกในการจัดการขยะ นำไปสู่การกำหนดแนวทางการสร้างสรรค์ศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิล

(2) การจัดเวทีชุมชนระดมความคิดเห็นแนวทางการสร้างสรรค์ศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิล โดยนำเสนอความเป็นมาของโครงการวิจัย ระดมแนวทางการสร้างสรรค์ศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิล และวางแผนการดำเนินงานวิจัย โดยคณะวิจัยนำเสนอตัวอย่างการสร้างสรรค์ศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิล แบ่งกลุ่มย่อยระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน และจัดตั้งคณะทำงานวิจัยชุมชนเพื่อร่วมดำเนินงานในโครงการวิจัย ขับเคลื่อนกิจกรรมในชุมชน และประสานงานสร้างความเข้าใจกระบวนการวิจัยกับคนในชุมชน ทำให้ได้รูปแบบศิลปะที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน และมีความเป็นไปได้ในการดำเนินงาน โดยบ้านโป่ง (สันขี้เหล็ก) จะทำประติมากรรมก้นห้นลมดอกขี้เหล็ก และบ้านเขี้ยวจะทำประติมากรรมนกยูงจากขยะรีไซเคิล

หลังจากนั้น ได้จัดอบรมให้ความรู้การสร้างสรรค์ศิลปะชุมชนและผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นการอบรมนักวิจัยชุมชนก่อนแล้วนำไปถ่ายทอดให้คนในชุมชนเพื่อให้ได้แนวทางการสร้างสรรค์ศิลปะชุมชนที่ชัดเจนมากขึ้น จากการสัมภาษณ์ สมศักดิ์ นรสิงห์ (2564) กล่าวว่า

“...การทำงานที่ผ่านมานั้น มีการอบรมก่อนที่จะปฏิบัติการ ทำให้เห็นภาพได้ชัดเจน ทั้งเรื่องการวิจัย ซึ่งตอนแรกไม่มีความเข้าใจ คิดว่า เป็นเรื่องยาก เป็นเรื่องวิชาการ แต่เมื่อได้รับการอบรม คณะวิจัยจาก มจร. (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) เพื่อทราบวิธีการ ทิศทาง แนวทางดำเนินงาน หรือการสร้างงานศิลปะ ก็ได้ทักษะความรู้จากการอบรมและการให้ความรู้จากปราชญ์ชุมชน จึงได้แนวคิด เปิดความคิดให้สร้างสรรค์และสามารถผลิตชิ้นงานออกมาได้ตามความต้องการ...”

(3) การออกแบบศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิล เป็นการวิเคราะห์รูปแบบการสร้างสรรค์งานศิลปะชุมชน การสร้างแบบร่างตามแนวคิดที่ผ่านการวิเคราะห์โครงสร้างประติมากรรม ลักษณะของงานประติมากรรมฯ รวมไปถึงวัสดุ

อุปกรณ์ที่ใช้เพื่อวางแผนและปฏิบัติการสร้างศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิลต่อไป ในขั้นตอนนี้ได้เปิดโอกาสให้ปราชญ์ชุมชนได้แสดงศักยภาพ ใช้ความรู้ความสามารถ ประสพการณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้กับงานศิลปะชุมชน จากการสัมภาษณ์มานิตย์ กันทะสัก (2564) กล่าวว่า

“...งานศิลปะชุมชนต้องให้ชุมชนเป็นผู้รังสรรค์งานก่อน เพราะจะได้ทราบปัญหาและวิธีการแก้ไขจากชุมชนได้ และเนื่องจากความงามของศิลปะมีความโดดเด่นในด้านความเป็นโฟล์ค (Folk) คือ ความเป็นศิลปะท้องถิ่นที่มีความเรียบง่ายไม่ยึดติดกับหลักการมากมาย เพราะบางครั้งการที่ศิลปินหรือผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะเป็นผู้ออกแบบให้ทางชุมชน จะทำให้เกิดความตึงเครียดได้ เพราะต้องทำตามหลักการต่าง ๆ ที่มีการตั้งมาตรฐานสูง ดังนั้น จึงต้องให้ปราชญ์ชุมชนเป็นผู้ออกแบบ เพราะจะทำให้แสดงศักยภาพที่มีอยู่ในตัวตลอดจนความรัก ความหวงแหนในชิ้นงานที่จะเกิดขึ้น เพราะเกิดจากฝีมือของคนในชุมชนจริง ๆ...”

1.2 กระบวนการลงน้ำ เป็นขั้นตอนการลงมือปฏิบัติ พัฒนานวัตกรรมศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิลประกอบด้วย

(1) การลงมือปฏิบัติการ เป็นการสร้างสรรค์ประติมากรรมจากขยะรีไซเคิลที่ได้ออกแบบไว้ เป็นขั้นตอนสำคัญในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนร่วมกับนักวิจัยชุมชน เช่น กรรมการหมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มศิลปิน ปราชญ์ชุมชน ทั้งนี้ ผู้ใหญ่บ้านได้นำเสนอการดำเนินงานศิลปะชุมชนในช่วงประชุมประจำเดือนของหมู่บ้านเพื่อให้คนในชุมชนมีความเข้าใจและเข้ามามีส่วนร่วม การแบ่งบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงานตามความถนัดความสามารถ รวมไปถึงการทดลองทำผลงานประติมากรรมเพื่อประเมินและเรียนรู้ปัญหาที่เกิดขึ้น นำไปสู่การแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

นักวิจัยชุมชนได้แบ่งหน้าที่การทำงานอย่างชัดเจน ประกอบด้วยคณะผู้นำ คณะผู้สร้างสรรค์และคณะผู้ทำ โดยให้ผู้เชี่ยวชาญงานช่างเป็นหลัก ได้แก่ ปราชญ์ชุมชน (สล่า) ศิลปินและช่างเชื่อมเพื่อวางโครงสร้างของประติมากรรม และการใช้อุปกรณ์เครื่องมือในการทำงานต้องมีความเชี่ยวชาญ ไม่ให้เกิดอันตราย และชาวบ้านทำส่วนประกอบอื่น ๆ จากการสัมภาษณ์หมวก สะสง (2564) กล่าวว่า

“...ฝ่ายผู้หญิงจะเป็นผู้จัดหาขยะ นำมาล้างทำความสะอาด ตักแต่งลำตัว และหางนกยูงในการลงมือทำนั้นชาวบ้านผู้หญิง ดำเนินการลงมือคัดแยก และนำขยะที่คาดว่า จะใช้ได้ ไป ชำระล้างให้สะอาด เมื่อแห้งแล้วก็นำมารีด พับตามรูปแบบ ต่าง ๆ ส่วนผู้ชายจะช่วยกันทำโครงสร้าง โดยนำถังขยะเก่า ของเทศบาลตำบลจุนมาช่วยกันทำความสะอาดทั้งภายใน ภายนอก และพ่นสีข้างนอกเพื่อความสวยงาม...”

ทั้งนี้ ในการปฏิบัติการสร้างสรรค์งานได้พบทวนปัญหาในการ ดำเนินงานแต่ละครั้งเพื่อหาทิศทางในการแก้ไขปรับปรุงอย่างถูกต้อง จากการ สัมภาษณ์ตา ใจทิพย์ (2564) กล่าวว่า

“...ปัญหาและข้อค้นพบ คือ พลาสติกมีลักษณะงอ ชาวบ้าน ปรีกาศิลปิน คณะผู้วิจัย โดยเสนอวิธีการให้ใช้เครื่องตัดให้ ตรง แต่ทางปราชญ์ชุมชน บอกว่า จะทดลองใช้วิธีการดั้งเดิม แบบชาวบ้าน โดยการนำไปต้มในน้ำร้อน หรือใช้ไม้ทับและ ตากแดด เมื่อทดลองเสร็จแล้วได้ลงความเห็นว่าการใช้ไม้ทับ และตากแดดเป็นวิธีที่ได้ผล ง่าย สะดวกและสามารถทำได้ใน ขณะนั้น ขั้นตอนนี้ชาวบ้านทั่วไปสามารถมีส่วนร่วมทำได้ เพราะเป็นขั้นตอนที่ไม่ยาก...”

(2) การต่อยอดจากนวัตกรรมศิลปะชุมชนไปสู่ผลิตภัณฑ์ชุมชนจาก ขยะรีไซเคิลเพื่อให้เกิดมูลค่าและรายได้แก่ชุมชน โดยประชุมคณะผู้วิจัยชุมชน การจัด อบรมพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยวิทยากรที่เป็นปราชญ์ชุมชน ผู้ออกแบบงานศิลปะชุมชนเอง นอกจากนี้ ยังขยายผลถ่ายทอดการสร้างผลิตภัณฑ์ ชุมชนให้แก่คนในชุมชนและภายนอกชุมชน โดยผู้เข้าร่วมอบรมสามารถนำความรู้มา ถ่ายทอดต่อ ซึ่งเป็นการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน เมื่อได้ผลิตภัณฑ์แล้วได้ ทดลองขายผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยการแนะนำบอกต่อและขายในสื่อออนไลน์ด้วย โทรศัพท์สมาร์ทโฟน และยังประชาสัมพันธ์สร้างการรับรู้ต่อภายนอก ในขณะเดียวกัน ได้ทดลองส่งสินค้าทางไปรษณีย์ และประเมินโดยผู้รับว่า สินค้าใช้ได้หรือไม่ จากนั้น ชุมชนได้นำมาปรับปรุงพัฒนาต่อไป จากการสัมภาษณ์สมศักดิ์ นรสิงห์ (2564) กล่าว ว่า

“...แต่ก่อนไม่มีความรู้ มีแต่การคัดแยกขยะ นอกจากแยกแล้วนำไปขาย เมื่อได้รับการอบรมจากโครงการวิจัยและเป็นหนึ่งในคณะผู้วิจัยแล้ว ทำให้ทราบการสร้างมูลค่า การสร้างรายได้จากขยะ โดยเฉพาะการทำกังหันลมดอกขี้เหล็ก และได้แนวความคิดในการนำขยะมาแปรรูปขยายผลต่อ ในอนาคตจะพัฒนาเป็นหมวกบังแดด สำหรับใส่ทำสวนขาย...”

1.3 กระบวนการปลายน้ำ เป็นขั้นตอนการสร้างพื้นที่สาธารณะของชุมชนผ่านนวัตกรรมศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิลประกอบด้วย

(1) การแสดงผลงานศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิล เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่ายภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้ประกอบการเอกชนในการจัดกิจกรรมและสร้างพื้นที่การเรียนรู้ในชุมชนด้านการจัดการขยะรีไซเคิลด้วยศิลปะชุมชน เป็นการประมวลผลงาน ความรู้ของคณะผู้วิจัยชุมชน โดยถ่ายทอดเป็นกิจกรรมและประชาสัมพันธ์เผยแพร่การทำงานของชุมชน ด้วยการจัดนิทรรศการศิลปะชุมชน การประกวดคุ้มหมวดหมู่บ้าน การเปิดตัวศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิล และการสร้างพื้นที่ศิลปะสร้างสรรค์ในชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการแบ่งงานกันทำ เช่น การประกวดทำขุมนิทรรศการแต่ละคุ้ม การให้สมาชิกในคณะช่วยกันรวบรวมขยะรีไซเคิลมาดัดแปลงและตกแต่งในแต่ละคุ้มหมวดจากการสัมภาษณ์อำไพ ศรีธิเลิศ (2564) กล่าวว่า

“...พ่อหลวงปรึกษาหารือกับคณะกรรมการ ในการหาเวลาในการจัดทำงาน ทำให้เข้ามาร่วมกันทำกิจกรรม คนรุ่นใหม่ มีส่วนร่วมเยอะ ช่วยในความคิดสร้างสรรค์ เช่น การประกวดคุ้ม ช่วยดูอินเทอร์เน็ต สร้างขยะรีไซเคิล ได้รุ่นใหม่ทำแล้วมาสอนคนแก่อีกที...”

(2) การสรุปบทเรียนการทำกิจกรรมสร้างสรรค์ศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิล ภายใต้การดำเนินงานโครงการวิจัยเพื่อให้คณะผู้วิจัยได้ทบทวนการทำกิจกรรมผลที่เกิดขึ้น ปัญหาอุปสรรค สิ่งที่ได้เรียนรู้ สิ่งที่จะดำเนินงานต่อในอนาคต เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาผลงานให้ดียิ่งขึ้น จากการสัมภาษณ์ประพันธ์ แก้วมณี (2564) กล่าวว่า

“...ภาวะผู้นำของผู้นำชุมชน ผู้นำที่มีบทบาทหลัก คือ
ผู้ใหญ่บ้านที่มีภาวะของการเป็นผู้นำชุมชน และบทบาทใน
โครงการวิจัยตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ โดยยึดหลัก
ผู้นำต้องทำก่อน และหลัก ท.ท.ท. (ทำทันที) รู้แล้วต้องทำเลย
...”

2. รูปแบบของนวัตกรรมศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิลที่เป็นอัตลักษณ์ของ
ชุมชน ได้แก่ ประติมากรรมกังหันลมดอกขี้เหล็ก และประติมากรรมนกยูงจากขยะรี
ไซเคิล

2.1 รูปแบบที่สะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ของบริบทชุมชนท้องถิ่น
(Community Identity) นวัตกรรมศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิลของชุมชนได้พัฒนามา
จากอัตลักษณ์ของชุมชนที่มีประวัติศาสตร์มายาวนาน คนในชุมชนที่อพยพย้ายถิ่นมา
ตั้งถิ่นฐาน มีวิถีการดำรงชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อม สังคมภูมิปัญญา
จากประสบการณ์ เกิดเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนท้องถิ่น

2.2 รูปแบบที่สะท้อนให้เห็นถึงงานศิลปะแบบพื้นบ้าน (Folk Arts) การ
สร้างสรรค์งานศิลปะชุมชนจากวัสดุรีไซเคิลเกิดขึ้นจากกระบวนการที่นำอัตลักษณ์ของ
แต่ละชุมชนมาสร้างสรรค์ให้เป็นงานศิลปะ ซึ่งมีลักษณะที่เป็นงานศิลปะบริสุทธิ์ที่
พัฒนามาจากวิถีคิด องค์ความรู้ ภูมิปัญญาของปราชญ์ท้องถิ่นที่เป็นช่างชุมชน ซึ่งมี
ประสบการณ์เฉพาะบุคคลโดยใช้อารมณ์ความรู้สึกในการถ่ายทอดผลงาน โดยมี
จิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมเป็นตัวกำกับผลงานที่จะต้องใช้องค์ประกอบของวัสดุรีไซเคิล
ในการพัฒนาผลงานให้ออกมาเป็นประติมากรรมจากวัสดุเหลือใช้

2.3 รูปแบบที่สะท้อนปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม (Interaction
of Human and Environment) การสร้างสรรค์ศิลปะชุมชนจากวัสดุเหลือใช้ แสดง
ให้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม เป็นศิลปะที่มีคนเข้าไปมีส่วนร่วมทำงานใน
กระบวนการของการสร้างสรรค์ ตั้งแต่การคิด การทำ การติดตั้ง การประเมินผลและ
การร่วมรับผลประโยชน์ ชาวบ้านเป็นส่วนรวมของกระบวนการทั้งหมด รวมทั้งคนที่เข้า
ไปชมงานศิลปะที่เกิดจากขยะรีไซเคิลของชาวบ้าน เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม
ประติมากรรมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของประติมากรรม
สิ่งแวดล้อมเป็นส่วนหนึ่งของประติมากรรม ประติมากรรมเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม
ที่เกื้อหนุนกันขององค์ประกอบเดียวกัน

2.4 รูปแบบที่สะท้อนจิตสำนึกสาธารณะในการนำวัสดุเหลือใช้มาใช้ประโยชน์ใหม่ (Public Consciousness) งานศิลปะชุมชนจากวัสดุรีไซเคิลเป็นการนำวัสดุเหลือใช้ที่มีอยู่ในชุมชนมาสร้างสรรค์เป็นงานศิลปะชุมชนที่สะท้อนจิตสำนึกสาธารณะที่ประกอบด้วยจิตที่มีทั้งความตระหนักและความรับผิดชอบของคนในชุมชนในการนำวัสดุเหลือใช้มาใช้ประโยชน์ใหม่ในรูปแบบที่เป็นรูปธรรมผ่านชิ้นงานศิลปะและผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้นจากการต่อยอดงานศิลปะชุมชนและเป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

อภิปรายผล

1. กระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิลโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วยสามส่วน คือ กระบวนการต้นน้ำ เป็นขั้นตอนแรกในการพัฒนานวัตกรรมศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิล โดยการสำรวจบริบทชุมชนและการจัดการขยะของชุมชน กระบวนการกลางน้ำ เป็นการลงมือปฏิบัติการพัฒนานวัตกรรมศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิล และกระบวนการปลายน้ำ เป็นการสร้างพื้นที่สาธารณะของชุมชนผ่านนวัตกรรมศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิล โดยการแสดงผลงานศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิล และสรุปบทเรียนเพื่อขยายผล ทำให้เกิดผลงานศิลปะชุมชนที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ได้แก่ ประติมากรรมศิลปะชุมชน ผลิตภัณฑ์ชุมชนจากขยะรีไซเคิล และพื้นที่สาธารณะศิลปะชุมชน

กระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิลโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ทำให้เห็นว่า ศิลปะมีบทบาทสำคัญในการเป็นเครื่องมือช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน เป็นสัญลักษณ์ที่บันทึกเรื่องราวของชุมชนในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งได้ให้เป็นที่น่าจดจำ น่าค้นหาและงานศิลปะชุมชนที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของชุมชนนั้น บ่งบอกถึงการเสริมสร้างศักยภาพของศิลปิน คณะผู้วิจัยและชุมชน โดยเฉพาะศิลปินมีบทบาทในการสนับสนุนปราชญ์ชุมชนให้ใช้ศักยภาพ ผลักดันชุมชนให้เกิดทั้งพื้นที่ศิลปะ การสร้างสรรค์งานใหม่ การจัดการขยะด้วยเทคนิคใหม่ รายได้เสริมและขยายผลสู่ชุมชนใกล้เคียง ทั้งเกิดประโยชน์ในมิติต่าง ๆ ทั้งนี้ สอดคล้องกับมานิตย์ กันทะสัก (2562) ในประเด็นการใช้สัญลักษณ์ทางศิลปะกับการสร้างสุขภาวะทางสังคมของอำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย เป็นการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ร่วมกัน ประกอบด้วย การให้ข้อมูลข่าวสาร การรับฟังความคิดเห็น การเกี่ยวข้อง ความร่วมมือ การเสริม

อำนาจแก่ประชาชน ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐ

ทั้งนี้ กระบวนการพัฒนานวัตกรรมศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิลนั้น นอกจากเป็นการเสริมสร้างการมีส่วนร่วม การเสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนแล้ว ยังเป็นการสร้างพลังทางชุมชนผ่านงานศิลปะ โดยเห็นจากการสร้างผลงานประติมากรรมทั้งสองชุมชนนั้น เป็นการให้โอกาสคนชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ สร้างปฏิสัมพันธ์และมีการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน เกิดแนวทางที่ช่วยให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ พัฒนาค่อยๆ โดยใช่วิธีการ ความคิด องค์กรความรู้เดิมมาผสมผสานกับความรู้ใหม่ มีการเชื่อมโยงอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชน นำไปสู่การสร้างพื้นที่สาธารณะในชุมชนให้เกิดเป็นพื้นที่จัดการขยะด้วยนวัตกรรมใหม่ ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับสหทัยา วิเศษ และคณะ (2564) ในประเด็นการสร้างพื้นที่สาธารณะทางวัฒนธรรมล้านนาด้วยงานศิลปะเชิงสร้างสรรค์ ทำให้เกิดพื้นที่สาธารณะในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ รูปแบบแหล่งเรียนรู้ศิลปะชุมชน รูปแบบพื้นที่สาธารณะรูปแบบถนนวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ รูปแบบพุทธศิลป์แนวไทยประเพณี และรูปแบบศิลปะเพื่อสร้างพลังชุมชน ซึ่งการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เป็นกระบวนการนำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมชุมชนมาสู่พื้นที่สาธารณะผ่านศิลปะสร้างสรรค์ โดยการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชน

2. รูปแบบนวัตกรรมศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิลที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนพบว่า (1) รูปแบบที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน งานศิลปะชุมชนได้พัฒนามาจากอัตลักษณ์ของชุมชนที่มีประวัติศาสตร์มายาวนาน คนในชุมชนที่อพยพย้ายถิ่นมาตั้งถิ่นฐาน มีวิถีการดำรงชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อม สังคมภูมิปัญญาจากประสบการณ์ เกิดเป็นวิถีการดำเนินชีวิต สอดคล้องกับงานวิจัยของมานิตย์ ไกรฤทธิ (2563) ที่กล่าวว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน และอัตลักษณ์ของท้องถิ่นเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะ ที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมชุมชนในรูปแบบภาพสามมิติ การพัฒนาเมืองให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปะ และแหล่งเรียนรู้เชิงศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งการศึกษาของอัศวินีย์ หวานจริง (2561) ที่ได้สร้างสรรค์ศิลปกรรมกระจกบนผนังวิหารวัดท่าข้าม (ชัยชนะ) อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมมรดกชุมชนท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ต้องการจะบูรณะวิหารให้สวยงามด้วยงานศิลปะ จึงเปรียบเสมือนเป็นการบันทึกภาพประเพณีวัฒนธรรมในท้องถิ่นด้วยภาพศิลปกรรมกระจก และเพิ่มคุณค่าทางสุนทรียะให้กับชุมชน (2) รูปแบบที่สะท้อนงานศิลปะแบบพื้นบ้าน การสร้างสรรค์งานศิลปะเกิดขึ้นมาจากการ

นำอัตลักษณ์ของชุมชนมาสร้างสรรค์ให้เป็นงานศิลปะ ซึ่งเป็นงานศิลปะบริสุทธิ์ที่พัฒนามาจากวิถีคิด องค์ความรู้ ภูมิปัญญาของปราชญ์ท้องถิ่น ที่เป็นช่างชุมชนที่มีประสบการณ์เฉพาะบุคคล โดยมีจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมเป็นตัวกำกับผลงานที่จะต้องใช้องค์ประกอบของวัสดุรีไซเคิลในการพัฒนาผลงาน มาผสมผสานกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน มีรูปแบบงานศิลปะคล้ายกับศิลปะแบบพื้นบ้าน เป็นงานศิลปะที่บริสุทธิ์ที่สร้างขึ้นจากความศรัทธาของผู้สร้างสรรค์มากกว่าฝีมือที่เกิดจากเชิงพาณิชย์ สอดคล้องกับงานของมานิตย์ กันทะสัก (2561) พบว่า การแกะพระพุทธรูปไม้ด้วยเทคนิคปราโต้ เป็นเทคนิคส่วนบุคคลที่ไม่มีแบบแผน เป็นเทคนิคที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าและเฉพาะตัวของศิลปินอย่างเต็มศักยภาพ รวมทั้งการเปิดกว้าง รับประสบการณ์โดยการปรับตัวได้อย่างเหมาะสม และมีความคิดที่ยืดหยุ่นเข้ากับทุกรูปแบบของชีวิต ส่งผลให้เกิดผลงานศิลปะที่มีอัตลักษณ์และเป็นผลงานที่เกิดจากศักยภาพอย่างเต็มตัว (3) รูปแบบที่สะท้อนปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม เป็นศิลปะที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างสรรค์ ตั้งแต่การคิด การทำ การติดตั้ง การประเมินผล และการร่วมรับผลประโยชน์ ชาวบ้านเป็นส่วนรวมของกระบวนการทั้งหมด ชาวบ้านเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม ประติมากรรมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของประติมากรรม สิ่งแวดล้อมเป็นส่วนหนึ่งของประติมากรรม ประติมากรรมเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมที่เกื้อหนุนกันขององค์ประกอบเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานอริยสัจวัฒนธรรม (Cultural Truths) ของสายันต์ ไพเราะญจิตร (2563) ที่กล่าวถึงมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมซึ่งเป็นองค์รวมของความสัมพันธ์ที่อยู่ในภาวะสมดุล มีความเอื้อเพื่อเกื้อกูล ทำนุบำรุงกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติกายภาพที่มนุษย์อาศัยอยู่ร่วม และมนุษย์กับธรรมชาติส่วนที่มีอำนาจเหนือมนุษย์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ ในกระบวนการวัฒนธรรมมีกลไกภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมเป็นตัวขับเคลื่อนให้วัฒนธรรมทำหน้าที่สร้างสุขสภาวะขึ้นสมบูรณ์หรือประโยชน์สุขอย่างยั่งยืน เป็นไปตามกฎธรรมชาติที่กล่าวว่า สรรพสิ่งล้วนเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกัน เป็นเหตุปัจจัยของกันและกัน (4) รูปแบบที่สะท้อนจิตสำนึกสาธารณะในการนำวัสดุเหลือใช้มาใช้ประโยชน์ใหม่ เป็นการสะท้อนจิตสำนึกสาธารณะที่ประกอบด้วยจิตที่มีทั้งความตระหนักและความรับผิดชอบในการนำวัสดุเหลือใช้มาใช้ประโยชน์ใหม่ผ่านชิ้นงานประติมากรรมและผลิตภัณฑ์ศิลปะชุมชน และเป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในกิจกรรมอื่น ๆ การสร้างสรรค์งานศิลปะชุมชนจากวัสดุเหลือใช้ แสดงให้เห็นถึงความใส่ใจต่อสิ่งแวดล้อมและสร้างจิตสำนึกแก่ผู้คนทั่วไปให้ตระหนักถึงการใช้แล้วทิ้ง สอดคล้องกับสมศักดิ์ พรหมจักร (2561) พบว่า การลดภาวะ

โลกร้อนตามโครงการรีไซเคิลโดยใช้ศิลปะสร้างสรรค์ในโรงเรียนดาราวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีคณะผู้บริหาร คณะครู นักเรียน เจ้าหน้าที่ ผู้ปกครอง ผู้ประกอบการในโรงเรียนและชุมชน ตระหนักถึงสภาวะสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปและร่วมกันช่วยเหลือปัญหาที่เกิดขึ้นโดยการลดปัญหาและเพิ่มมูลค่าขยะด้วยกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ ทำกระดาษจากกระดาษเหลือใช้เพื่อนำกระดาษที่ไม่ใช้แล้วนำกลับมาใช้ได้ใหม่ และลดปัญหาและเพิ่มมูลค่าขยะด้วยกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์

องค์ความรู้จากการวิจัย

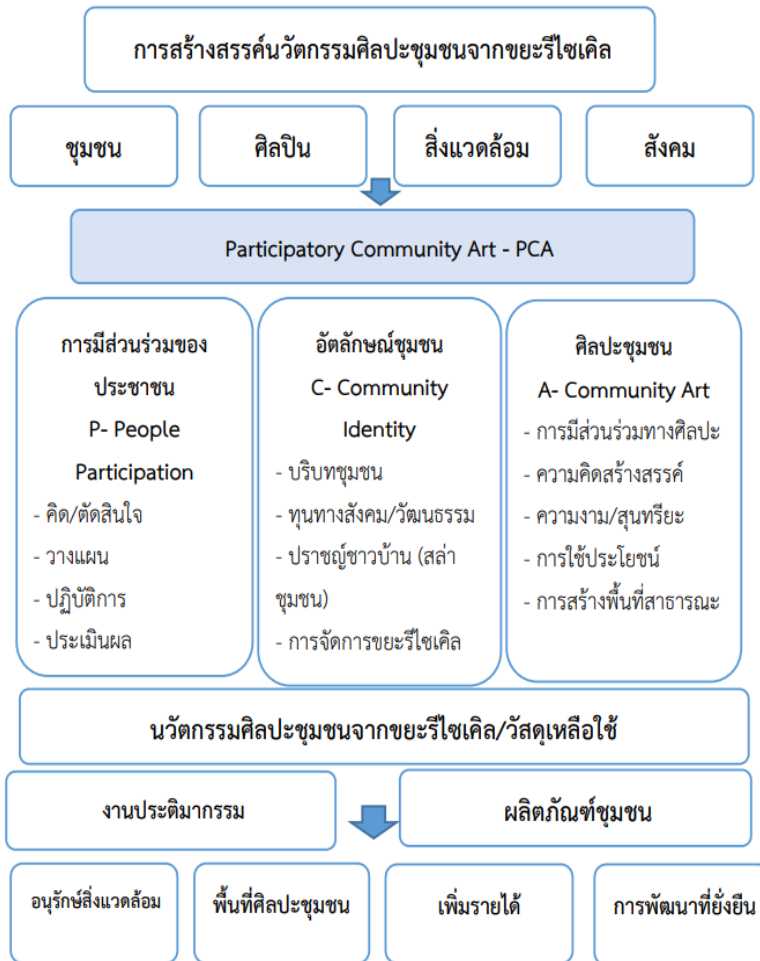
การสร้างสร้งสรรค์นวัตกรรมศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิลเกิดขึ้นจาก 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ชุมชน ศิลปิน สิ่งแวดล้อม และสังคม ซึ่งเป็นการดำเนินงานที่เอื้อหนุนกันของทุกองค์ประกอบ เป็นการพัฒนาระบวนการนวัตกรรมนี้เรียกว่า กระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะชุมชนอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Community Art-PCA) ประกอบด้วย

P-People Participation คือ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเริ่มตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมออกแบบ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติการ ร่วมติดตาม ประเมินผล และร่วมรับประโยชน์จากนวัตกรรมศิลปะชุมชนที่ได้ร่วมกันสร้างสรรค์

C-Community Identity คือ อัตลักษณ์ชุมชน การสร้างสรรค์ศิลปะชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นชุมชนหรืออัตลักษณ์ของชุมชน ประกอบด้วยบริบทชุมชนและสภาพแวดล้อมของชุมชนที่มีจุดเด่น ทูทางสังคมที่เป็นแกนนำชุมชน ประชาชนชาวบ้านที่เรียกว่า สล่าชุมชน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในระบบเครือญาติ การเอื้อเพื่อช่วยเหลือ ความสามัคคีของคนในชุมชน รวมทั้งการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งนี้ เป็นชุมชนที่มีการจัดการขยะรีไซเคิลเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว

A-Community Art คือ ศิลปะชุมชนที่สร้างสรรค์จากการมีส่วนร่วมทางศิลปะโดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาศิลปะทุกขั้นตอน ทำให้ผลงานศิลปะชุมชนมีลักษณะที่เป็นนวัตกรรมที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ในการนำวัสดุเหลือใช้มาทำให้เกิดความงามและเกิดสุนทรีย์ทางศิลปะแบบชุมชน ทั้งยังสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจชุมชนและเกิดเป็นพื้นที่ศิลปะชุมชนในที่สาธารณะของชุมชน ซึ่งมีการพัฒนา ต่อยอดและขยายผลเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในอนาคต

องค์ความรู้การพัฒนาวัตกรรมการศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิลโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังแสดงในแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิ 1 องค์ความรู้การพัฒนานวัตกรรมศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิล
โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

สรุป

การพัฒนานวัตกรรมศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิลที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น เป็นการนำขยะรีไซเคิลและวัสดุเหลือใช้ที่มีอยู่ในชุมชนมาสร้างสรรค์ในลักษณะของศิลปะแบบพื้นถิ่นและศิลปะที่รับใช้สังคมที่สร้างความตระหนักและจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและเป็นรายได้เสริมให้กับคนในชุมชนประกอบด้วย

1. การนำวัสดุเหลือใช้มาสร้างสรรค์เป็นงานศิลปะเพื่อจัดแสดงต่อสาธารณะและพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อจำหน่าย สร้างรายได้ให้แก่ปราชญ์ชาวบ้านและคนในชุมชน

2. การใช้ศิลปะเป็นกลไกการเชื่อมโยงทางอ้อมเพื่อให้ประชาชนช่วยกันจัดการขยะ โดยการสร้างจิตสำนึกแก่ประชาชนด้วยศิลปะ สร้างชุมชนด้วยศิลปะด้วยการสร้างสุนทรียภาพแก่สถานที่จัดการขยะ จุดทิ้งขยะรีไซเคิลด้วยศิลปะที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน

3. การสร้างสรรค์งานศิลปะในระดับชุมชนจากขยะรีไซเคิลและวัสดุเหลือใช้ที่มีในชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน พระสงฆ์ นักเรียน เยาวชน ผู้ประกอบการการค้า และการสนับสนุนจากโรงเรียนในชุมชน รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อกระตุ้นจิตสำนึกถึงปัญหาของขยะที่มีในชุมชนและการจัดการขยะเพื่อให้เกิดประโยชน์และสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน

4. การสร้างสรรค์งานศิลปะชุมชนจากวัสดุเหลือใช้ แสดงให้เห็นถึงความใส่ใจต่อสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีและสร้างจิตสำนึกแก่ผู้คนทั่วไปให้ตระหนักถึงการใช้แล้วทิ้งและสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่จะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นในระยะยาว

5. การสร้างสรรค์ศิลปะชุมชนจากวัสดุเหลือใช้ แสดงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม เป็นศิลปะที่มีคนเข้าไปมีส่วนร่วมกับการทำงานในกระบวนการของการสร้างสรรค์ตั้งแต่การคิด การทำ การติดตั้ง การประเมินผลและการร่วมรับผลประโยชน์ ชาวบ้านเป็นส่วนรวมของกระบวนการทั้งหมด รวมทั้งคนที่เข้าไปชมงานศิลปะที่เกิดจากขยะรีไซเคิลของชาวบ้านเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม ประติมากรรมก็เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ชุมชนก็เป็นส่วนหนึ่งของประติมากรรม สิ่งแวดล้อมเป็นส่วนหนึ่งของประติมากรรม ประติมากรรมเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมที่เกื้อหนุนกันขององค์ประกอบเดียวกัน

6. การสร้างสรรค์ศิลปะชุมชนจากวัสดุเหลือใช้ แสดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้ชีวิตจากการเป็นนักบริโภคให้เป็นผู้สร้างสรรค์หรือสร้างสรรค์ได้ด้วย และถ้ามีจำนวนมากพอ จากหนึ่งคนไปสู่ชุมชน จากชุมชนไปสู่สังคม จะกลายเป็นแรงกระเพื่อมผลักดันไปสู่สังคมบริโภคอย่างสร้างสรรค์

เอกสารอ้างอิง

- กรมควบคุมมลพิษ. (2559). *แผนแม่บทการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของประเทศ* (พ.ศ. 2559-2564). กรุงเทพมหานคร: แอคทีฟพริ้นท์.
- _____. (2564). *รายงานสถานการณ์มลพิษในประเทศไทยปี 2563*. กรุงเทพมหานคร: สโตร์ครีเอทีฟเฮ้าส์.

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

(2562). *การจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน (Community Based Solid Waste Management; CBM)*. กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม.

ชุต นิยมเสมอ. (2534). *องค์ประกอบแห่งศิลปะ*. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

ตา ใจทิพย์. (2564). ประชาชนชาวบ้านบ้านโป่งสันชีเหล็ก ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย. *สัมภาษณ์*. 24 กันยายน.

ประพันธ์ แก้วมณี. (2564). ผู้ใหญ่บ้านบ้านโป่ง (สันชีเหล็ก) ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย. *สัมภาษณ์*. 24 กันยายน.

มานิตย์ กันทะสัก. (2561). งานวิจัยเชิงสร้างสรรค์ “พระพุทธรูปไร้ใต้: แนวคิดคุณค่า ภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ของกระบวนการสร้างสรรค์ พระพุทธรูปไม้ในล้านนาสู่การเรียนรู้ของสังคม. *การประชุมวิชาการด้านศิลปวัฒนธรรมระดับชาติครั้งที่ 1 “ความมั่นคงด้านศิลปวัฒนธรรมในศตวรรษที่ 21”*. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. วันที่ 11 มิถุนายน. หน้า 82-90.

_____. (2562). *The Power of Art: กระบวนการสร้างสรรค์สู่ภาวะทางสังคม กรณีศึกษาแมงสีหู่ห้าตาของเมืองเชียงราย*. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2564). อาจารย์สาขาวิชาพุทธศิลป์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย. *สัมภาษณ์*. 24 กันยายน.

มานิตย์ ไกรฤทธิ. (2563). *การสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะในผนังพื้นที่สาธารณะของเมืองท่องเที่ยว*. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมศักดิ์ นรสิงห์. (2564). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านโป่งสันชีเหล็ก ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย. *สัมภาษณ์*. 24 กันยายน.

สมศักดิ์ พรหมจักร. (2561). *การลดภาวะโลกร้อนตามโครงการรีไซเคิลโดยใช้ศิลปะสร้างสรรค์ อาศัยการมีส่วนร่วมของสถานศึกษาในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่*. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

สหทัย วิเศษ และคณะ. (2564). *การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มจังหวัดในล้านนา. วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ*. 6 (2), 319-339.

สายชล โอชะขจร. (10 พฤศจิกายน 2563). *น่ายางรถยนต์เก่ามาเพิ่มมูลค่าทำกระถางปลูกต้นไม้ลายตุ๊กตาสร้างรายได้งาม*. สืบค้นเมื่อ 15 มิถุนายน 2564, จาก <https://www.77kaoded.com/news/saichol/2031372>

- สายนต์ ไพรัชญจักร์. (2563). อริยสัจวัณนธรรม. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 10 (3), 1-28.
- หมวก สะสง. (2564). ผู้ใหญ่บ้าน บ้านเขี้ยว ตำบลจุน อำเภोजุน จังหวัดพะเยา. *สัมภาษณ์*. 4 สิงหาคม.
- อัศวินีย์ หวานจริง. (2561). ศิลปกรรมกระจกสะท้อนวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นบนผนังวิหารวัดท่าข้าม (วัดชัยชนะ) อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิจิตรศิลป์*. 9 (2), 190-237.
- อำไพ ศรีเลิศ. (2564). ประธานคุ้ม บ้านโป่งสันชีเหล็ก ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย. *สัมภาษณ์*. 24 กันยายน.
- SCG Circular Way. (29 ตุลาคม 2562). *จากขยะสู่งานศิลป์ หลังม่านแรงบันดาลใจของ เอ-วิชชุดา*. สืบค้นเมื่อ 27 มีนาคม 2564, จาก <https://www.scg.com/sustainability/circular-economy/circular-way-projects/from-waste-to-art/>
- _____. (7 กรกฎาคม 2563). *การจัดการขยะในชุมชน จากสิ่งของไร้ค่าเปลี่ยนความหมาย สร้างรายได้สู่ชุมชน*. สืบค้นเมื่อ 27 มีนาคม 2564, จาก <https://www.scg.com/sustainability/circular-economy/global-thailandpractices/convert-waste-into-income/>
- The Cloud. (22 สิงหาคม 2562). *บทสัมภาษณ์เปรม ฤกษ์ทยานนท์ เจ้าของแฟนเพจ ลุงชาเลี้ยงกับขยะที่หายไป*. สืบค้นเมื่อ 1 กรกฎาคม 2564, จาก <https://readthecloud.co/three-wheels-uncle/>